

I dag riskerar lögnen att bli sanning om inte journalistiken kunskapsmässigt eller resursmässigt förmår sköta jobbet, skriver artikelförfattarna.
Foto: TT

MEDIER.

"Oroande svårigheter för undersökande journalistik"

Spridningen av desinformation på sociala medier samtidigt som auktoritära krafter vinner mark gör att behovet av granskande journalistik i dag är mycket stort. Men vår undersökning visar att pressad ekonomi och bristande fortbildning gör att många redaktioner har svårt att avsätta tillräckliga resurser, skriver företrädare för Grävfonden och Journalistförbundet.

DN. DEBATT 210910

Digitaliseringen och den explosionsartade utvecklingen av sociala medier har underlättat spridningen av desinformation och undergrävt mediebranschens traditionella affärsmodeller. Det gör att behovet av och efterfrågan på granskande journalistik är mycket stor.

Samma utveckling har också försvårat möjligheten att finansiera journalistik, eftersom de annonsintäkter som tidigare gjorde det i dag går till Facebook, Google, influencers, digitala spel- och underhållningstjänster. Det betyder att många redaktioner pressas hårt ekonomiskt. Samtidigt som journalister och journalistik ifrågasätts och hotas.

Stiftelsen Grävfonden har tillsammans med Stockholms universitet och Journalistförbundet genomfört en kartläggning av tillståndet och förutsättningarna för den undersökande journalistiken på svenska redaktioner. I undersökningen har 774 journalister delgett sina erfarenheter. Det är första gången en sådan undersökning genomförs.

Resultaten i vår undersökning oroar:

Endast var tionde journalist anser att produktionskraven är förenliga med att kunna genomföra grävprojekt.

Ytterst få journalister får avgörande fortbildning i de grävmetoder som digitaliseringen kräver.

Mer än hälften av de svarande uppger att de inte fick någon journalistisk fortbildning alls under undersökningsåret 2019.

Många journalister, framför allt frilansare, måste arbeta obetalt när de gör research för grävjobb.

Två tredjedelar av journalisterna anser att såväl offentlighetsprincipen som sekretessbestämmelser tillämpas felaktigt av tjänstemän i offentlig förvaltning, vilket förhindrar att för allmänheten relevanta uppgifter lämnas ut.

Syftet med vår undersökning är att få en samlad bild av villkoren för det granskande uppdraget på landets redaktioner. Studien har fokuserat på redaktionella resurser för "grävande journalistik" samt på kunskaper i grävmetoder och tillgången till fortbildning hos journalisterna. För kvaliteten i det journalistiska arbetet och för möjligheterna att klara av det viktiga samhällsuppdraget att granska makten är journalisternas arbetsvillkor och verktyg centrala.

Resultaten från enkätundersökningen visar att svenska redaktioner är i behov av ett omfattande "grävlyft" – en hårdatsning på undersökande journalistik som stärker grävkompetensen hos journalisterna och statusen för den grävande journalistiken. Många redaktioner har svårt att avsätta tillräckliga resurser för tidskrävande, grävande journalistik.

På många håll i världen ser vi hur auktoritära och reaktionära krafter vinner mark. Talibanernas återtagande av Afghanistan är det senaste tydliga exemplet. I Europa ifrågasätts demokratin öppet i länder som Ungern, Polen, Rumänien.

Coronapandemin och klimatkrisen har tydliggjort att världen hänger ihop – det som sker där borta kommer hit. Därför är den växande oron för demokratin även i vårt samhälle fullt berättigad. Den granskande journalistiken har här en viktig roll, men i stället ifrågasätts och hotas journalister och journalistik. Möjligheten för journalister att göra sitt jobb

försväras, både av mediebranschens intäktsbortfall och av offentliga tjänstemän som inte kan – eller rent av bryter mot – lagen, genom att inte lämna ut allmänna handlingar i enlighet med offentlighetsprincipen.

I rapporten har vi uppmärksammat villkoren för grävande journalistik i Sverige. Journalistikens viktigaste uppgift är att granska makten och förse medborgarna med sann och relevant information om vad som sker i ett samhälle. Det kan gälla allt från narkotikarelaterad brottslighet, korruption och politiskt maktmissbruk till penningtvätt, vetenskapsredlighet och lögnaktiga påståenden. Därför är djupgående och kritiskt granskande grävjournalistik av avgörande betydelse för att upprätthålla ett demokratiskt samhälle.

Grävfonden vill uppmana branschen att öka insatserna för utbildning och prioritera undersökande journalistik högre i vardagsarbetet:

Inför konkreta krav i kollektivavtalen på kompetensutveckling i journalistik.

Anpassa produktionskraven så att källkritiken i såväl daglig produktion som grävprojekt hinns med.

Redaktioner bör ha en policy för riskdelning och betalning vid omfattande research och förstudier vid grävprojekt.

Vi uppmanar också kommuner och myndigheter att de snarast bör övergå till att tillämpa offentlighetsprincipen enligt lagen och lagstiftarnas intentioner. Handlingar ska alltid kunna lämnas ut digitalt och utan dröjsmål. Det är en förutsättning för att journalister ska kunna göra sitt jobb.

Många missförhållanden avslöjas tack vare grävande journalistik: Panama papers, Transportstyrelsens it-skandal, Allra, Fallet Kevin, Macchiarini-skandalen, Telias affärer i Uzbekistan, Thomas Quick, Osmo Vallo, Swedbanks penningtvätt i Baltikum, som ledde till böter på 4 miljarder kronor för banken – pengar som gick rakt in i statskassan.

Men vad kommer inte fram? Vilket maktmissbruk sker just nu, vilka bedrägerier avslöjas inte?

Vi måste återupprätta undersökande journalistik som det nya normala. Grävande som vardagsmetod är en förutsättning för all journalistik och granskning är huvuduppgiften.

I dag riskerar lögnen att bli sanning om inte journalistiken kunskapsmässigt eller resursmässigt förmår sköta jobbet. I Sverige finns förutsättningarna för kvalitativ granskande journalistik. Det ska vi vara tacksamma över. Frågan är om den i dag bedrivs i den omfattning som krävs.

Kerstin Brunberg, journalist, Ordförande i Grävfonden

Ingrid Carlberg, författare och journalist, ledamot i Grävfonden

Göran Ellung, journalist, ledamot Grävfonden

Ulrika Hyllert, ordförande för Journalistförbundet

Kalle Jungkvist, journalist, senior advisor WAN-lfra, ledamot i Grävfonden

Anna Lindmarker programledare, TV4, ledamot Grävfonden

Erik Palm, journalist och adjunkt JMK Stockholms universitet, ledamot i Grävfonden

Emanuel Sidea, journalist, ledamot i Grävfonden

Carl Thulin, utrikesredaktör, ledamot i Grävfonden

Cecilia Zadig, journalist, ledarskapsutvecklare, ledamot i Grävfonden

Fouad Youcefi, ordförande föreningen grävande journalister, ledamot i Grävfonden

Fakta. Grävfonden

Stiftelsen Grävfonden är en stipendiefond bildad 2017 som arbetar för att bygga upp ett kapital för att kunna dela ut stipendier till utbildning i grävande journalistik och nya journalistiska arbetsmetoder.

Stiftelsen vill öka kunskapen om betydelsen av grävande journalistik. Genom kompetensutveckling ska den svenska grävande journalistiken stärkas och därigenom också demokratin.